

NOVI PODACI O OLTARIMA U TROGIRU

Radoslav Tomić

UDK 726.591.12 (497.5 Trogir) "15/18"
75.034 Costantini, J.
Izvorni znanstveni rad
Radoslav Tomić
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Na temelju novijih istraživanja i sačuvane dokumentacije iznose se novi podaci o oltarima, slikama i njihovim majstorima u trogirskim crkvama. Utvrđuje se da je mletački drvorezbar Jacopo Costantini izradio i sliku i oltar na južnom zidu crkve sv. Dominika. Na slici se Costantini i potpisao 1599. godine.

U drugom dijelu piše se o mramornim oltarima koje su u trogirskoj katedrali 1800. godine podigli majstori Nicola i Giovanni Degan. Publicira se originalni crtež oltara sačuvan u zbirci župnoga ureda u Kaštel Lukšiću.

1) Jacopo Costantini

Oltarnu sliku Bogorodica s Djetetom i svecima u trogirskoj dominikanskoj crvi naslikao je i potpisao 1599. godine Jacopo Costantini iz Cadorea u zaleđu Venecije. Zapis u donjem desnom kutu glasi: *Jacobvs Costantinvs de Cadvbrio ff(e)cit 1599*. Delalle je u svom vodiču po Trogiru 1936. godine zabilježio da je *slika davno bila loše popravljena od jednog domaćeg majstora*.¹ Tada je zapravo bila temeljito preslikana u donjem dijelu na taj način da je sv. Dominik bio preinačen u sv. Rajmunda de Penaforta, a donator u bl. Augustina Kažotića, što znači da je prvi imao knjigu, raspelo s ljljanom i dva ključa, a drugi mitru i pastoral. Na temelju preslika s likom bl. Augustina Kažotića pala se i interpretirala: Delalle je smatrao da je na slici *interesantna panorama južnotalijanskoga grada Lucerne, gdje je poslije Zagreba svetac bio biskupom i gdje je umro (1323)*. *Nad gradom je slika Bogorodice, kojoj je svetac posvetio grad i nazvao ga njezinim imenom, da uništi heretike*.² Takvu je sliku objavio i Kruno Prijatelj 1983. godine, navodeći da su stereotipno prikazani i likovi i prikaz grada Lucere.³ U restauraciji 1984. godine odstranjeni

¹ I. Delalle, Trogir, Split 1936, 75.

² Isto.

³ K. Prijatelj, Trogirске slikarske teme, Prilozi povijesti umjetnosti Dalmaciji 23, Split 1983, 271-273.

su sa slike preslici: to je Prijatelju dalo povoda da ponovno piše o njoj. Tumačeći likove, kao sv. Dominika i donatora, te odbacujući da bi prikazani grad u pozadini bio Lucera, on pomišlja na Bolognu s obzirom na trijemove s lukovima i okruglu crkvu, kule i zvonike, premda navodi da te pojedinosti nisu dovoljne za identifikaciju prikazanoga grada.⁴ Prijatelj je pretpostavio da je donator naslikan u svečanoj ljubičastoj tunici sa štolom možda Domenico Minio, trogirski knez između 1598. i 1601. godine.

U talijanskoj literaturi Jacopo Costantini poznat je samo kao drvorezbar i kipar: njegova pala u Trogiru prva je prepoznata umjetnikova slika uopće. *Mistro Jacopo Costantini indiador* rezbari između 1613-1614. godine drvenu oltarnu palu s prikazom Bogorodice sa svecima za crkvu Sottoguda (Rocca Pietore). U župnoj crkvi u Coi di Zoldo (Belluno) radi 1618. godine oltar sv. Pelegrina, a oltar sv. Silvestra u crkvi sv. Ante Opata u Forno di Zoldo 1621. godine. Iz 1642. godine Costantinijev je oltar u Pecol di Zoldo.⁵

Prema novijim istraživanjima *Constantini indorador de Cadore* spominje se prvi put već 1583.-1585. godine u Melu, gdje možda suraduje s poznatijim Giovannijem.⁶ Costantini je rezbario i druge oltare u okolici Belluna gdje se spominje samo kao *indiador*, rezbar oltara i kipar. Veliki oltar sv. Pelegrina u Coi di Zoldo ima oblik triptiha s nišama u kojima su kipovi svetaca. U sredini je kip sv. Pelegrina, a sa strane sv. Ermagora i Antun Opat. Na zabatu su kipovi sv. Fortunata i Urbana, a u središnjoj je niši kip Bogorodice s Djetetom. Na vrhu je lik uskrsnulog Krista. Lik Bogorodice u niši ponavlja se i na oltaru u Sottoguda. Posebno treba istaknuti obilnu dekoraciju kojom se Costantini koristi na svojim pozlaćenim i polikromiranim oltarima: stilizirane rozete, kartuše, girlande, rogovi obilja, herme i volute, dok se po stupovima povija vinova loza. Iako je preuzeo sheme visokorenesansnih oltara, ta sklonost prema naglašenoj dekorativnosti, brojnim kipovima i polikromiji odaje umjetnikov provincijski položaj.⁷

Trogirski je retabl arhitektonski koncipiran. Na relativno visokim bazama dižu se stupovi s dijagonalno postavljenim žljebovima. Na obratima presječena zabata postavljene su dvije alegorijske skulpture, dok je kip bio predviđen i za središnji plitko položeni postament. Oltar je pozlaćen i bojen zelenom bojom što pridonosi njegovoj slikovitosti.

Na bazama bočnih stupova rezbareni su i oslikani grbovi kojima je polje razdijeljeno horizontalnim trakama izmjenično crvene i bijele boje. Na menzi je i drveno pozlaćeno svetohranište s upisanom godinom: MDCCCXC. Ta je godina sigurno upisana naknadno (pri obnovi slike i oltara?), jer je tabernakul dio oltarne cjeline i posve je blizak Costantinijevu svetohraništu na oltaru sv. Pelegrina u Coi di Zoldo.

⁴ K. *Prijatelj*, Uz nove restauratorske zahvate u Trogiru i Dubrovniku, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 25, Split 1985, 192-197.

⁵ O Costantiniju kao drvorezbaru pisao sam sažeto u R. *Tomić*, Trogirska slikarska baština, Zagreb 1997, 99-102.

⁶ S. *Claut*, Francesco Terilli, Feltre 1988, 37, bilješka 52.

⁷ A. M. *Spiazzi* (ur.), *Scultura lignea barocca nel Veneto*, Verona 1997, 48-75. sa svom starijom literaturom.

Jacopo Costantini, Oltarna slika Bogorodica s Djetetom i svecima,
Dominikanska crkva, Trogir

Vjerojatno je oltar bio izvorno dopunjen i drvenim rezbarenim i pozlaćenim antependijem, kako se to bilo ustalilo krajem 16. i tijekom 17. stoljeća.

Grb na oltaru povezan je s likom donatora na slici. Takav grb s naizmjeničnim crvenim (srebrnim) i bijelim vodoravnim trakama imala je trogirski plemićka

obitelj Lippeo (Lipavić, Lipić).⁸ Na sjevernom zidu dominikanske crkve naknadno je uzidan takav grb s natpisom:

LIPPEO ROSSA CINERESQEX
TESTAM DOMINII
MICHAEL NEPOS HVC TRANSFV
HONESTE PIEQ SEPELIREC
ANO DNI MDCXVII

(Prah Ruže Lippeo ovamo je prema Dujinoj oporuci nećak Mihovil prenio i pobrinuo se da ga dostojno i pobožno sahrani godišta gospodnjeg 1617.)⁹

Isti je Duje Lippeo u Kaštel Kambelovcu 1582. godine sklopio ugovor s bračkim klesarom Jakovom Radojkovićem iz Pučišća da mu na njegovom kaštelu podigne kameni balkon. Mihovil Lippeo, rođen 1576., umro 1640. godine u Kaštel Kambelovcu, pokopan je u crkvi sv. Dominika u Trogiru, kao i njegova druga žena Jelena rođena Cerineo. Lippeovi su bili u rodu s Laskarisima i Cambijima, a naslijedili su ih 1656. godine Dudani. Njima je pripadala i gotička palača s triforom i balkonom, kasnije uklopljena u sklop palače Garagnin.¹⁰ Je li na slici mogao biti prikazan upravo jedan pripadnik Lippeova roda? Ako za takvu pretpostavku govori njihov naslikani grb povezan s natpisom u crkvi, koju je funkciju u strukturi mletačke vlasti on obnašao? Koju je funkciju jedan dalmatinski plemić mogao uopće obnašati 1599. godine, kada je naslikana slika i postavljen oltar? Možda se Lippeo dovinuo tek do vlasti na lokalnoj, trogirskoj razini kao član gradskoga vijeća. Nije nam poznato kako su se u to vrijeme odijevali dalmatinski plemići, članovi gradske vlasti. Nije zanemarivo da se upravo tada Lippeovi učestalo spominju u dokumentima: pregrađuju kaštel na svom imanju, žene se s tada moćnim Cerineima s Brača. Sredinom 17. stoljeća njihov se rod već gasi, a imanje u Kaštelima nasljeđuju Dudani.¹¹

Istraživanje drvenih oltara i oltarne plastike 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, ali i na drugim hrvatskim područjima koji su jednom priznavali mletačku vlast, na samim je počecima. Poznato je tek nekoliko imena altarista: Matio Ruina izrezbario je oltar u župnoj crkvi u Pakoštanima, a Andrea Guerieri oltare u crkvi sv. Križa na Čiovu. Nešto je poznatiji Jerolim Mondella, koji djeluje u Šibeniku, i Antonio Pori koji se potpisao na oltarima u Starom Gradu i Vrboskoj.¹² Svi su oni vjerojatno Mlečani u širem smislu toga pojma, iako će tek arhivska istraživanja

⁸ C. G. F. Heyer von Rosenfeld, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873, 54, tabla 36.

⁹ C. Fisković, *Osobitosti trogirsko-splitskih kaštela-ljetnikovaca*, Kulturna baština 11-12, Spli 1981, 30.

¹⁰ C. Fisković, n. dj. (10), 29-45; I. Babić, *Utjecaji Jurja Dalmatinca u Trogiru*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 3-6, Zagreb 1982, 199, 202, bilješka 14; F. Bego, *Kaštel Kambelovac-Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac* 1991, 199-201.

¹¹ F. Bego, n. dj. (10). R. Tomić, *Oporuka Jakova Cerinea*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 19, Zagreb 1995, 114-121.

¹² K. Prijatelj, *Barok u Dalmaciji*, Zagreb 1982, 764-782., sa starijom literaturom. Jedan bi Mondellin oltar mogao biti i u Jezerima na otoku Murteru.

Jacopo Costantini, Oltar sv. Roka i Sebastijana, Sottoguda - Rocca Pietore (Belluno)

u Dalmaciji i Veneciji moći pružiti čvršće uporište za konkretnije analize i zaključke. Upravo je stoga identifikacija Jacopa Costantinija kao slikara i drvorezbara dragocjena ne samo zato što otvara prostor za moguće utvrđivanje i drugih njegovih djela, već pokazuje rijetku pojavu da ista osoba djeluje i kao slikar i kao kipar (drvorezbar).

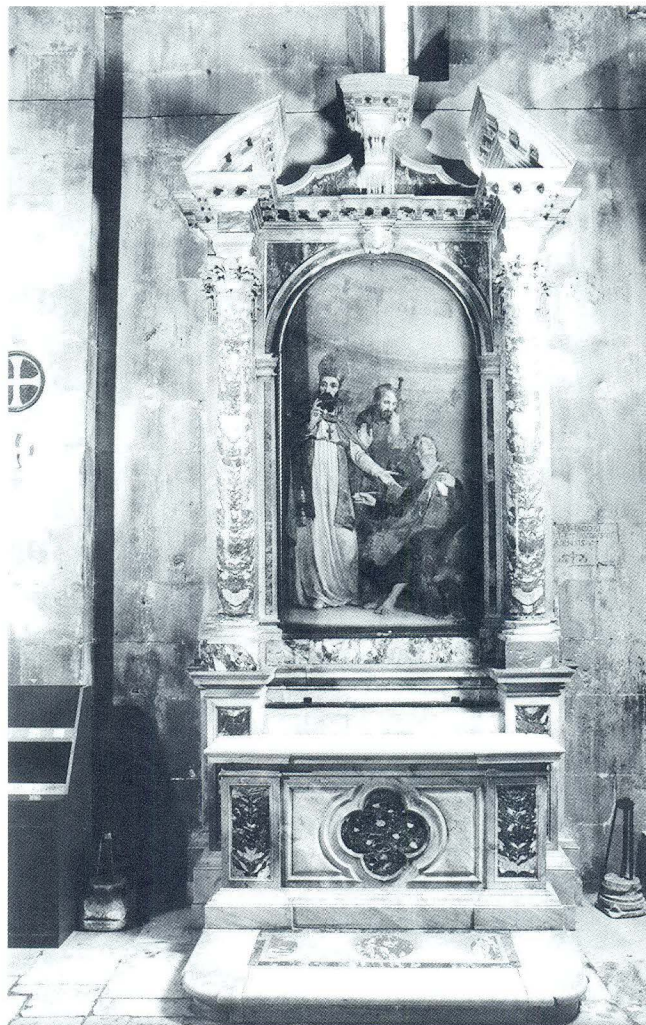

Jacopo Costantini, Oltar sv. Roka i Sebastijana, Sottoguda - Rocca Pietore (Belluno)

2) Nicolo i Giovanni Degan

U studiji *Ignacije Macanović i njegov krug* Cvito Fisković je objavio podatak iz *Računske knjige trogirске stolne crkve* prema kojem je dva oltara u katedrali 1802. godine podigao protomajstor Nikola Degan. Pisac je pretpostavio da je jedan od tih oltara vjerojatno onaj na južnom zidu sa slikom Teodora Matteinija.¹³

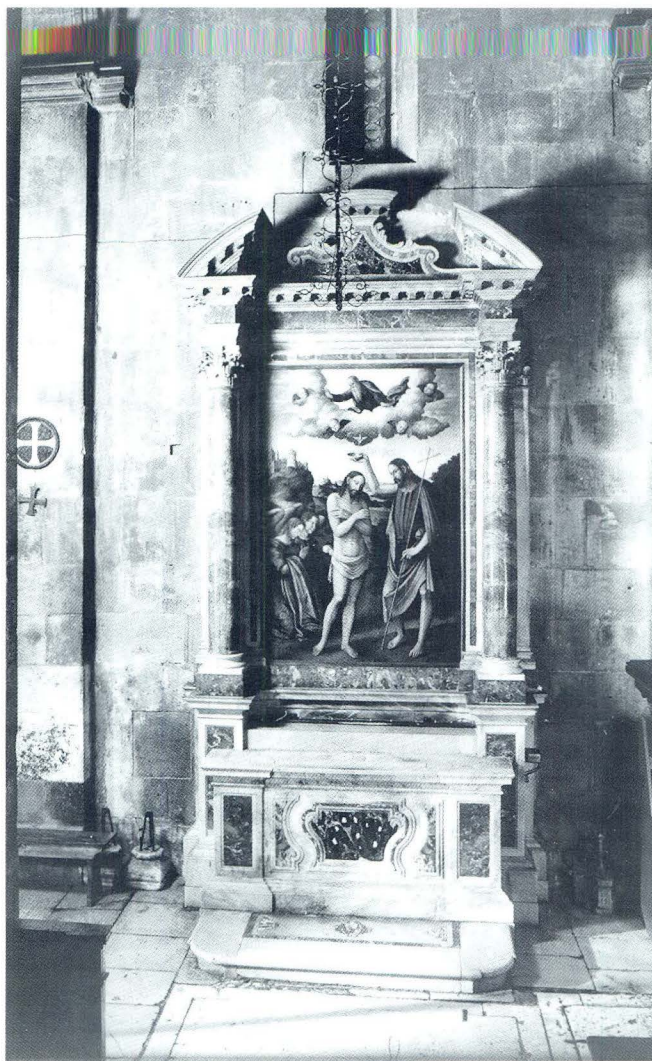
¹³ C. Fisković, *Ignacije Macanović i njegov krug*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955, 256, bilješka 110.
1802 25 VIII al proto Nicolo Degan a conto di due altari L 960. 5 ottobre al sudetto protto Degan a conto come sopra L 864.

Nikola Degan, Mramorni oltar sa slikom T. Matteinija, Katedrala, Trogir

Dva Deganova oltara u katedrali nije teško identificirati, jer su ostali podignuti ranije. Oltar imena Isusova na kojemu je Pitterijeva oltarna pala još je drveni, dok se monumentalni mramorni oltar u južnoj apsidi sa slikom Bogorodice zaštitnice može datirati u kraj 17. stoljeća.¹⁴ Proto Nikola Degan podigao je dakle

¹⁴ O oltaru sv. Jelene u katedrali, koji je 1669. godine dao podići splitski plemić Jakov Tartaglia, pisala je L. Čoralić, ali oltar s tim titularom nije sačuvan. Budući da je Tartaglia ostavio znatan novac za njegovo podizanje, a njegov je majstor Andrija bio protomajstor na crkvi S. Maria della Salute u Veneciji (*mistro Andrea protto alla Salute*),

Nikola Degan, Mramorni oltar sa slikom Krštenje Kristovo B. Code, Katedrala, Trogir

dva mramorna oltara u južnoj lađi na kojima su slike Teodora Matteinija i Bartolomea Code.¹⁵

teško da je netragom nestao. Možda je oltar Bogorodice Zaštitnice taj stari oltar sv. Jelene. To više jer je slika (nastala, čini se, u prvoj polovici 17. stoljeća) na njega postavljena naknadno, te je tom prigodom produžena. Usp. *L. Čoralić*, Mletački kapetan XVII. stoljeća - splitski plemić Jakov Tartalja, *Mogućnosti* 4/5, Split 1994, 167-182.

¹⁵ *R. Tomić*, n. dj. (5), 20-22, 38-39.

Tim podacima može se pridodati vlastoručni Deganov crtež dvaju oltara koji se čuva u župnom uredu Kaštel Lukšića. Riječ je o rijetko sačuvanoj dokumentaciji o podizanju oltara u Dalmaciji. Poznati su crteži Lorenza Vivianija za sve-tohranište u hvarskoj katedrali,¹⁶ Pia i Vicka Dall'Acqua za glavni oltar u župnoj crkvi u Kaštel Gomilici, te nacrt oltara Gospe Karmelske za korčulansku katedralu mletačkoga majstora Pietra Crovata.¹⁷

Trogirski se oltari razlikuju u nekim pojedinostima, u prvom redu bojom mramora. Otvor za slike bio je određen njihovim oblikom. Matteinijeva je slika suvremena oltaru, dok je Krštenje Krista Bartolomea Code izvorno bilo izloženo na starijem renesansnom drvenom oltaru, koji se naručiteljima novoga mramornog oltara mogao doimati staromodno.

Crteži oltara popraćeni su bilješkama:

Traù d. 18. Settembre 1800

Resta prescelto il Dissegno marcato a, che dovrà esser eseguito in tutto e per tutto a nome della scrittura dell'giorno d'oggi ed il presente Dissegno che si rilascia in mano delli Padre e Figlio Degan, dovrà esser esibito al momento dell'erezione delli due altari, onde rincontrare l'intera esecuzione del medesimo.

Gio. Ant. Pinelli Vescovo di Traù

Gierolamo (?) Co. Paitoni C. R. Giud.e

Giacomo Ca. Califfi Operario

Io Nocolo Degan afermo

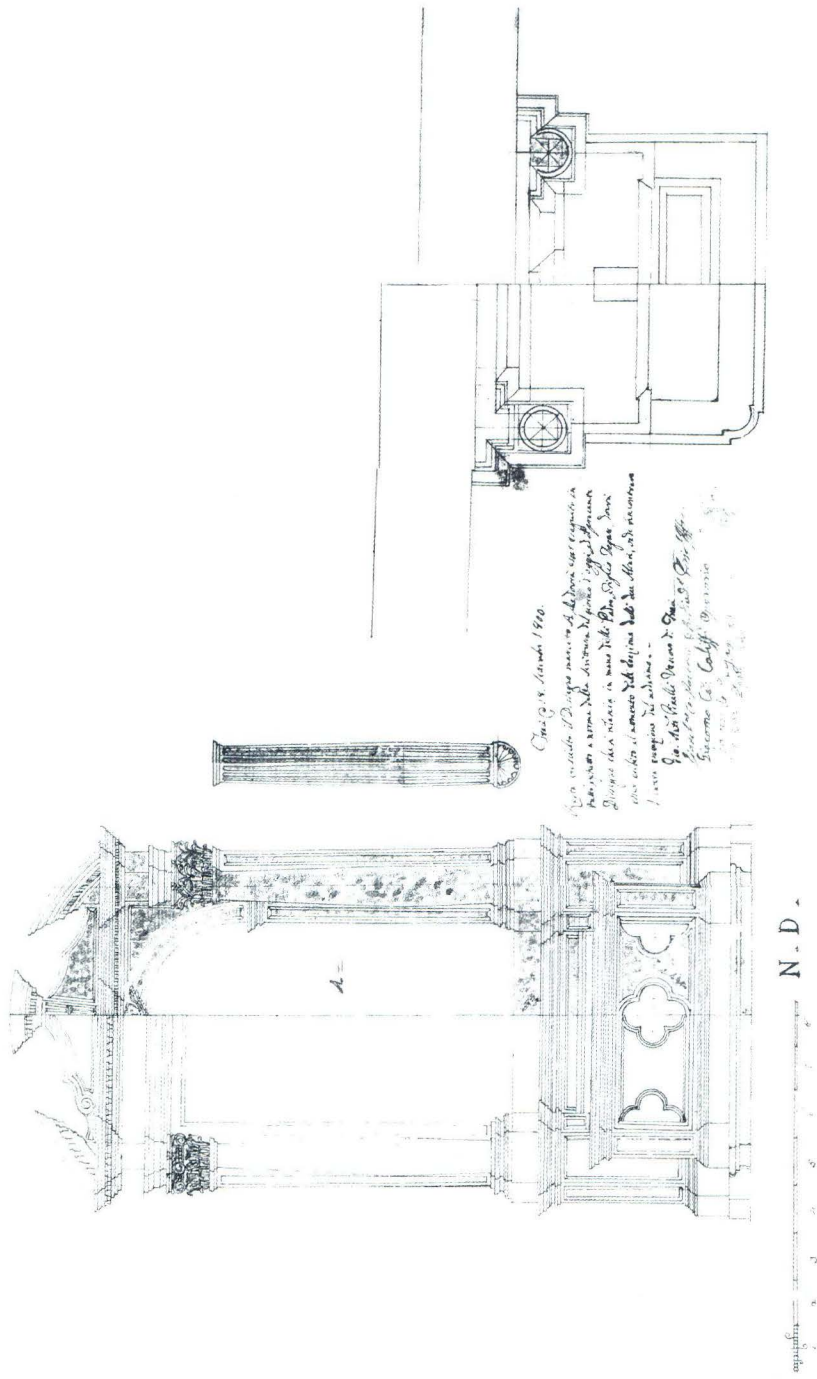
Io Zuan Degan afermo

Iz njih doznajemo da je ugovor između naručitelja i izvođača potpisan 18. rujna 1800. godine u Trogiru. Naručitelji su trogirski biskup Ivan Antun Pinelli, cesarsko-kraljevski sudac, trogirski plemić Jeronim (?) Paitoni, operarij katedrale Jakov Califfi, dok su izvođači otac i sin Nikola i Ivan Degan. Grafizam majstorovih potpisa otkriva njihovo skromno obrazovanje. Naravno i žrtvenici su skromnih dimenzija i ukrasa. Upravo po jednostavnosti možemo ih odrediti kao klasicistička djela, jer su i nastala u vrijeme kada su se takva umjetnička strujanja pojavljivala i na dalmatinskoj obali, što izvrsno potvrđuje Matteinijeva oltarna pala postavljena na jedan Deganov žrtvenik. U dokumentima nije zabilježeno odakle su Degani podrijetlom. Jedan se proto Pietro Degan spominje u Zadru oko 1770. godine,¹⁸ ali se ne može utvrditi jesu li rodbinski povezani, što je s obzirom na oltarističku praksu, koja se prenosila iz generacije u generaciju, vrlo vjerojatno.

¹⁶ C. Fisković, Hvarska katedrala, Split 1976, 66-67, sl. 40, 41.

¹⁷ A. Fazinić, Oltar Gospe od Karmela u stolnoj crkvi u Korčuli, Radovi IPU 14, Zagreb 1990, 178; R. Tomić, Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji, Zagreb 1995, 174-175.

¹⁸ I. Čače, Dva barokna altarista na zadarskom području, Radovi razdio povijesnih znanosti 12, Zadar 1986, 162, bilješka 8.

Nikola Degan, Crtež za oltare u trogirskoj katedrali, 1800. g., Župni ured u Kaštel Luksiću

NUOVI DATI SUGLI ALTARI DI TRAÛ

Radoslav Tomić

Sulla base delle ricerche più recenti e della documentazione conservatisi si presentano nuovi dati sugli altari, i dipinti e i loro maestri nelle chiese traurine. Si accerta che l'intagliatore in legno Jacopo Costantini è l'autore del dipinto e dell'altare sulla parete sud della chiesa di S. Domenico. Il dipinto è anche firmato dal Costantini e datato 1599. Questo è l'unico dipinto dell'artista noto fino ad oggi, infatti in Veneto, dove fu attivo dal 1583 al 1642, lo si menziona solo come scultore.

Si discute anche dell'iconografia del dipinto e del suo committente che è rappresentato in vesti eleganti. Potrebbe essere un membro della nobile famiglia traurina Lippeo (Lipić, Lipavić), il loro stemma è infatti sull'altare e su un'iscrizione nella chiesa.

Nella seconda parte si trattano gli altari in marmo eretti nella cattedrale traurina dai maestri Nicola e Giovanni Degan nell'anno 1800. Si pubblica il disegno originale dell'altare conservato nella collezione dell'ufficio parrocchiale di Kaštel Lukšić.